

Research Paper

Examining the challenges of Iran's criminal system in terms of complying with the requirements of the principle of judicialization of the execution of criminal judgments

Sharif Asadi Alkoei¹, Shahraddar Darabi^{*2}, Ali Qobadian³, Fahim Mostafazadeh⁴

1. PhD student at Adalat University.
2. Assistant Professor, Department of Law, Islamic Azad University, Qom, Iran.
3. Assistant Professor of Al-Mustafa (PBUH) Al-Alamiyah Community, Qom, Iran.
4. Assistant professor of criminal law and criminology at Adalat University

ARTICLE INFO

PP: 554-572

Use your device to scan and
read the article online

Keywords: *Execution of criminal sentences, judicialization, judge of sentence execution, fair trial.*

Abstract

One of the principles of fair trial governing the stage of execution of criminal sentences is the principle of judicialization of the execution of sentences. By approving the Criminal Procedure Law approved in 2012, the Iranian legislator has sought to fulfill the requirements of this principle. These measures have been achieved by creating a judge to execute criminal sentences, granting him relative independence, and also granting him powers and authorities. The principles of fair trial, which guarantee a favorable trial, cover the entire trial, including the execution phase of criminal judgments. The principle of judicialization of execution, which expresses the necessity of the intervention of the judicial authority, along with wide powers in the execution of the punishment and in order to make the punishment appropriate to the character of the convicts, is one of the most important principles of fair proceedings at this stage. Many legislators, realizing the necessity of this principle in the implementation phase, have accepted and applied its requirements for a long time. Appointing a qualified judge to execute judgments, granting the necessary powers to him and the enforcement body, and the possibility of protesting his decisions, are the most important requirements and requirements of the principle of judicialization of the execution of criminal judgments. Now, while recognizing the execution judge, he has granted him powers; However, this is facing serious criticisms and challenges due to the non-determination of conditions such as expertise and experience, non-granting of full judicial powers and the impossibility of protesting his decisions. It seems that the approval of the "Law on the Execution of Criminal Sentences" and the creation of an independent structure of the institution of the execution of criminal sentences along with the granting of the necessary powers in the field of the use of correctional institutions, the right to change the punishment and the recognition of the decisions of the execution judge as objectionable in a higher authority, seem to be the solution. The way out of these challenges.

Citation: Asadi Alkoei, S., Darabi, S., Qobadian, A., & Mostafazadeh, F. (2024). **Examining the challenges of Iran's criminal system in terms of complying with the requirements of the principle of judicialization of the execution of criminal judgments.** *Geography(Regional Planning)*, Special Issue, Number 2, 554-572.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.277623.2985

*** Corresponding author:** Shahraddar Darabi, **Email:** shahraddar.darabi@yahoo.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

The principle of judicialization of the execution of criminal sentences is one of the important principles known in the stage of the execution of punishments. It is to act towards the execution of the punishment. The course of execution has been about 70 years. In contrast to the historical study of Iran's criminal system, on the one hand, there were no detailed regulations regarding the execution of sentences, and on the other hand, the judicial system considered the process of criminal proceedings before the execution of the sentence to be more important than the execution of the sentence itself, and usually during the execution phase. The rulings of novice judges started working, now steps have been taken in line with the implementation of the principle of judicialization; Among them, he has taken steps to create a judge for the execution of criminal sentences with special conditions and characteristics, along with the granting of powers. However, this position and his powers are ideal. It is far away; Because the execution judge in Iran does not have the necessary judicial independence, he does not have sufficient authority in the execution of punishments, and his judicial decisions are not known to be objectionable in principle.

Methodology

In this article, a descriptive-analytical method has been used to conduct research, and library sources and documents have also been used.

Results and Discussion

Criminal law thinkers have enumerated the intermediate goals and the necessity of protesting criminal votes and decisions. These principles and goals are also present in the decisions of the judge executing criminal sentences and the necessity of his judicial decisions being two-level. The stated principles and objectives include guaranteeing health, judiciary, the possibility of judicial error, maintaining public order, guaranteeing individual rights and freedoms, the obligation to remove the oppression of society's expectations and public conscience, the right of public supervision, the society to prevent the issuance of unjust decisions, and

considerations of human and international rights. which can be extended to the stage of execution of criminal sentences as well. In spite of the said bases, the Iranian legislator is silent about the possibility of protesting the decisions of the execution judge and the people who have the right to protest, and this silence means not recognizing this right. For example, if the execution judge disagrees with the proposal, suspension of parole, release under electronic supervision or change in alternative punishments of imprisonment, even though such a decision is judicial in nature, it is final and unappealable. Also, one of the duties of the judge is to supervise the physical condition of the prisoners; Because they also benefit from the right to health as one of the rights of citizens, the legislator in Article 522, the period of treatment is considered as a part of his sentence, otherwise, in the cases that are in accordance with the provisions, the execution of the sentence is suspended, such as those who have been convicted of forgivable crimes and declare their consent. If the execution judge proceeds to issue a suspension order, as he has the right to issue a security order, convert or even intensify it for access to the convicted, the execution judge must also take the necessary measures regarding the issuance of a conviction order in the case of multiple or repeated crimes. by the convict or if the prisoner commits a violation during the sentence, it is possible to impose punishments after the approval of the prison disciplinary council with his approval.

Conclusion

One of the principles of fair proceedings governing the execution of criminal sentences is the principle of judicialization of the execution of sentences. By approving the Criminal Procedure Law of 1392, Iran's legislator has sought to realize the requirements of this principle. These measures have been realized through the creation of a judge for the execution of criminal sentences, granting him relative independence and also granting him powers and competencies. It seems that the position of the execution judge in Iran is what is desired. It is far away; because first of all, this judge is judicially under the authority of the prosecutor's office and under the supervision of the prosecutor, which contradicts the

principle of judicial independence; Secondly, the execution judge does not have the right to act independently in any of the friendly and constructive correctional institutions, but in such matters as the use of parole, suspension of execution of punishment, alternatives to

imprisonment and other mitigating and encouraging institutions, he only has the position of proposer and the final decision is issued by the court. is the judge. Thirdly, the requirements of the principle of judicialization.

References

1. Aghaei Jannet Makan, Hossein (2012). General criminal law, criminology, new volume, third edition, first edition, Tehran, Jangal Javadane Publications. [In Persian]
2. Aghaei Jannet Makan, Hossein (2014). General criminal law, the knowledge of the execution of criminal sentences, volume 4, first edition, Tehran: Jangal Javadane Publications. [In Persian]
3. Akhundi, Mahmoud (1995). Criminal Procedure Code, Execution of Criminal Sentences, Volume 3, 4th Edition, Tehran, Ministry of Culture and Islamic Guidance. [In Persian]
4. Akhundi, Mahmoud (2014). Identification of the criminal procedure for the execution of criminal sentences, Volume 3, Durandishan Publishing House, Tehran. [In Persian]
5. Amiri, Mehdi, Goldouzian, Ahmed and Sohrab Iraj Salahi (2017). A comparative study of the position of the institution of execution of criminal sentences in Iran, France and England, Quarterly Journal of Comparative Law Studies, (2). [In Persian]
6. Ashuri, Mohammad and Mohammad Reza Rahmat (2013). The criminological model of the dignity of temporary detention in criminal procedure" Spring and Summer Criminal Law Teachings, (7). [In Persian]
7. Ebrahimi, Mahmoud (2015). Getting to know the judicial systems in the comparative law of Saudi Arabia, Tehran: Judiciary Publishing Center. [In Persian]
8. Ghajavand, Kazem (2009). Social punishments instead of imprisonment Journal of Reform and Education, (102). [In Persian]
9. Goldost Joibari, Rajab Ali (2015). Criminal Procedure Code, 6th edition, Tehran: Jangal Publications. [In Persian]
10. Haideranjad, Wali Allah and Seyyed Mohammad Mahdi Ghamami (2018). A comparative study of the conditions and processes of selection and appointment of judges in the legal systems of the United States of America and France. Comparative Law Studies Quarterly, Spring and Summer, 10 (1). [In Persian]
11. Heydari, Ali Murad (2014). "Challenges of the Islamic Penal Code's Penal Policy against Light Crimes" Islamic Law, Summer, 12 (45): 159-185. [In Persian]
12. Jahani, AD (1400). Investigating the role and challenges of the presence of counselors and social workers during the criminal proceedings of children and adolescents (b) A case study of Ardabil city, Journal of Law and Political Studies, Fall, 1 (30). [In Persian]
13. Javanmard, Behrouz (2015). Criminal procedure, second volume, third edition, Tehran: Javadane, Jangal. [In Persian]
14. Javanmard, Behrouz (2019). Implementation of criminal sentences in the judicial system of Iran in the light of human rights considerations with an emphasis on

- international documents, Judicis publication, (75). [In Persian]
15. Khamisi, Seyed Mahdi (2015). Jurisprudential and legal review of the principle of legality of punishments, Tehran: Amir Kabir Publishing House. [In Persian]
 16. Muezzin Zadegan, Hassan Ali and Behzad Jahani (2021). The structure of the implementation of criminal sentences in Iran in the light of the principle of judicial independence, researches in criminal law and criminology, 9 (18). [In Persian]
 17. Nobahar, Rahim (2001). "Towards more humane punishments". Proceedings of the International Conference on Human Rights and the Dialogue of Civilizations. Tehran: Mofid University Press. [In Persian]
 18. Nobahar, Rahim (2008). The principle of legality of punishments, jurisprudential analysis of the right to a fair trial, Tehran: Shahr Danesh Publications. [In Persian]
 19. Rostami Tabrizi, Lamia (2023). Criminal psychology, second edition, Tehran, Majd Publications. [In Persian]
 20. Sabzevari, Seyyed Abd al-Ali (1413 AH). Mahzab al-Ahkam fi bayan halal wa haram, volume twenty-eight, fourth edition, Qom: Al-Manar Institute. [In Persian]
 21. Sarikhani, Adel and Ahadieh Shibani Tzerji (2017). "The role of social work in Iran's penal system based on the law of 1992, Law Studies Quarterly, Summer, (24), 210-199. [In Persian]
 22. Yahiizadeh Pirsaraei, Hossein, Qadri, Salahuddin, Gholami, Hossein and Fatemeh Hosseini (2022). Challenges and opportunities of intervention of social workers in the trial process of juvenile delinquents with an emphasis on the views of some judges. Social Work Scientific Quarterly, Summer, 9 (32): 143-188. [In Persian]

فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)

ویژه نامه، شماره ۲، زمستان ۱۴۰۲

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲-۲۷۸۳

Journal Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

مقاله پژوهشی

بررسی چالش‌های نظام کیفری ایران از حیث رعایت الزامات اصل قضایی کردن اجرای آرای کیفری

شریف اسدی الکوئی: دانشجوی دکترای حقوق دانشگاه عدالت.

شهرداد دارابی*: استادیار گروه حقوق، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

علی قبادیان: استادیار همکار علمی جامعه المصطفی (ص) العالمیه، قم، ایران.

فهییم مصطفی‌زاده: استادیار حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه عدالت.

چکیده	اطلاعات مقاله
یکی از اصول دادرسی منصفانه حاکم بر مرحله اجرای احکام کیفری، اصل قضایی کردن اجرای احکام است. قانونگذار ایران با تصویب قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ در پی تحقق بخشیدن به الزامات این اصل برآمده است. این تدابیر از طریق ایجاد قاضی اجرای احکام کیفری، اعطای استقلال نسبی به وی و همچنین اعطای اختیارات و صلاحیت‌هایی به او محقق گردیده است. اصول دادرسی منصفانه که تضمین کننده یک دادرسی مطلوب هستند، سراسر دادرسی، از جمله مرحله اجرای آرای کیفری را پوشش می دهند. اصل قضایی کردن اجرا که بیان کننده ضرورت مداخله مقام قضایی، همراه با اختیارات وسیع در اجرای مجازات و در راستای متناسب ساختن مجازات با شخصیت محکومان است، یکی از مهم ترین اصول دادرسی منصفانه در این مرحله است. بسیاری از قانونگذاران، با درک ضرورت وجود این اصل در مرحله اجرا، مدت های زیادی است که الزامات آن را پذیرفته و به کار بسته اند. انتصاب قاضی واجد شرایط برای اجرای احکام، اعطای اختیارات لازم به او و نهاد اجرا و امکان اعتراض به تصمیمات وی، مهم ترین الزامات و بایسته های اصل قضایی کردن اجرای آرای کیفری هستند. اینک هر چند ضمن به رسمیت شناختن قاضی اجرا، اختیاراتی به وی اعطا نموده است؛ اما این امر با توجه به عدم تعیین شرایطی همچون تخصص و تجربه، عدم اعطای اختیارات قضایی کامل و عدم امکان اعتراض به تصمیمات وی، با انتقادات و چالش های جدی مواجه است. به نظر می رسد تصویب «قانون اجرای احکام کیفری» و ایجاد ساختار مستقل نهاد اجرای آرای کیفری به همراه اعطای اختیارات لازم در زمینه استفاده از نهادهای اصلاحی ارفاقی، حق تغییر در کیفر و قابل اعتراض شناخته شدن تصمیمات قاضی اجرا در مرجع بالاتر، راه حل برون رفت از این چالش ها است.	شماره صفحات: ۵۷۲-۵۵۴ از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید واژه‌های کلیدی: اجرای احکام کیفری، قضایی کردن، قاضی اجرای احکام، دادرسی منصفانه.

استناد: اسدی الکوئی، شریف؛ دارابی، شهرداد؛ قبادیان، علی؛ مصطفی‌زاده، فهییم (۱۴۰۲). بررسی چالش‌های نظام کیفری ایران از حیث رعایت الزامات اصل قضایی کردن اجرای آرای کیفری. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ویژه‌نامه، شماره ۲، صص ۵۷۲-۵۵۴.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.277623.2985

* **Corresponding author:** Shahraddar Darabi, **Email:** shahraddar.darabi@yahoo.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

* نویسنده مسئول: شهرداد دارابی پست الکترونیکی: shahraddar.darabi@yahoo.com

مقدمه

مرحله اجرای احکام کیفری، ثمره فرایند رسیدگی کیفری و برآمد همه تلاش های پیشین مجریان قانون است. بررسی نظام های حقوقی مختلف، نشانگر آن است که دو الگوی کلی در زمینه ساختار اجرا وجود دارد. در بسیاری از کشورها، اجرای احکام بر عهده نهاد دادرسی نهاده شده که خود می تواند زیرمجموعه قوه مجریه و یا قوه قضاییه باشد و در برخی از کشورها، اجرای احکام بر عهده نهاد دادگاه گذارده شده و این مرجع همان دادگاه صادرکننده حکم و یا دادگاه مستقل اجرای احکام است. به هر روی، ساختار و شیوه اجرای احکام، مبتنی بر یک سلسله قواعد و مقررات است که برآمده از اصول دادرسی منصفانه هستند. اجرای آرای کیفری اعمال قدرت عمومی در شکل های مختلف بر مرتکبان جرایم و توسط مراجع قضایی است؛ مرحله ای از دادرسی ها که باید از آن به عنوان مرحله ثمره ی سیستم عدالت کیفری نام برد؛ زیرا با اجرای مجازات است که مجرم به سزای عمل خود رسیده، نظم اجتماعی مخدوش شده بر اثر بزه به حالت عادی باز می گردد و اهداف اجرای کیفر، برآورده می شود. البته در نظام های حقوقی معاصر پاسخ دهی به جرایم صرفاً در قالب پاسخ های سنتی یعنی مجازات انجام نمی گیرد؛ بلکه یافته های علوم مختلف همچون جرم شناسی به همراه پیشرفت فناوری الگوهای جدید پاسخ جامعه به جرایم را پدید آورده و بنابراین قلمرو آرای کیفری گسترش یافته است و بر همین اساس برخی از حقوقدانان معتقدند به جای گفتمان اجرای احکام کیفری باید از اصطلاح اجرای آرای کیفری استفاده شود. به هر روی این گسترش قلمرو پاسخ به پدیده مجرمانه به معنای آزادی اراده حکومتها در اعمال هر نوع پاسخی به بزه و بزهکاران و با هر کیفیت نیست هم راستای با تنوع در پاسخ دهی به جرایم که محدوده وسیعی از نهادهای اصلاحی ارفاقی پاسخ های جامعی و کیفرهای محض را تشکیل می دهد مرحله اجرای آرای کیفری در سنجه بایسته های اصول دادرسی منصفانه قرار گرفته است. به این معنی که ساختار و شیوه اجرای آرای کیفری باید به گونه ای باشد که الزامات اصول دادرسی منصفانه در آن رعایت شده باشد اصول دادرسی منصفانه قواعد و معیارهایی هستند که در فرایند رسیدگی های کیفری به منظور حفظ حقوق و آزادیهای اشخاص به ویژه متهمان و محکومان باید رعایت شود. این اصول در وهله نخست تضمین کننده عدالت شکلی و به تبع آن عدالت ماهوی در رسیدگی ها هستند و در بسیاری از اسناد فراملی مردم به رسمیت شناخته شده و در قوانین ملی کشورها نیز شناسایی شده اند. اصل قضایی کردن اجرای احکام کیفری دارای مبانی حقوقی فقهی و قانونی مستحکمی به عنوان پشتوانه است از منظر حقوقی اولین مبنای این اصل لزوم حفظ نظم عمومی چراکه واگذاری حق اجرای مجازات به عموم افراد افزون بر آنکه مایه هرج و مرج و بی نظمی اجتماع می شود امنیت را نیز از آن جامعه سلب میکند امنیتی که اساسی ترین نیاز بشر است و تأمین آن نخستین وظیفه حکومتهاست دیگر مبنای اصل قضایی کردن مقتضای استقلال قوه قضائیه است. در پرتو نظریه تفکیک قوا به جز قوه قضائیه قوای دیگر حق دخالت در دادرسی کیفری و تعیین سرنوشت قضایی اشخاص را ندارند این شخص قاضی است که بر اساس قوانین موجود و استنباط خود از آن و با استقلال کامل در مورد مجازات مجرمان تصمیم میگیرد به دیگر بیان امر قضا می بایست متمرکز در قوه قضاییه باشد. اصل فردی کردن مجازات که خود از اصول دادرسی منصفانه و به معنای متناسب ساختن مجازات با شخصیت مجرم در راستای رسیدن به اهداف مجازات هاست دیگر مبنای حقوقی اصل قضایی کردن است. هرچند، مهمترین قسمت فردی سازی در مرحله محاکمه و صدور حکم به مجازات صورت می گیرد، در مرحله اجرای مجازات نیز اصل فردی سازی ادامه می یابد و در این راستا می توان از کارشناسان متخصص اعم از پزشک روانشناس و مددکار اجتماعی یاری گرفت مهمترین نهادی که پس از صدور حکم برای فردی کردن کیفر در حقوق عرفی پیش بینی شده نهاد قاضی اجرای مجازات با اعطای اختیار در تغییر در کیفر است. از منظر فقهی اصل قضایی کردن اجرای احکام کیفری دارای مبنای ای همچون مقتضای اصل عدم ولایت اشخاص بر دیگری اصل عدم صلاحیت در تصدی امور عمومی مقتضای اصل برائت و لزوم محاکمه اشخاص توسط قاضی واجد شرایط میباشد بر این اساس مقتضای اصل عدم ولایت عدم جواز اقدام اشخاص عادی به مجازات دیگران است صدور حکم و اجرای مجازات نوعی تصرف و ولایت در شئون مردم است و از همین رو اعمال آن اصولاً به توجیه و مجوز نیاز دارد. همچنین اصل بر عدم صلاحیت اشخاص برای تصدی امور عمومی بلکه منصبی است که تنها افرادی با شرایط خاص حق تصدی آن را دارند. مقتضای اصل یا فرض برائت نیز عدم جواز اقدام به مجازات دیگران بدون محاکمه عادلانه است و محاکمه عادلانه تنها از رهگذر قاضی واجد شرایط امکان پذیر است. در نهایت و از منظر مستندات قانونی اصل قضامندی مجازاتها و به تبع آن، قضایی کردن اجرای مجازاتها در بسیاری از نظامهای حقوقی دنیا پذیرفته و به عنوان یکی از اصول دادرسی منصفانه

شناخته شده است. اصل قضایی کردن اجرای احکام کیفری یکی از اصول مهم شناخته شده در مرحله اجرای مجازات هاست نسبت به اجرای مجازات اقدام نماید به دیگر سخن اجرای محکومیت کیفری حالت قضایی پیدا کرده و مقام قضایی اعم از قاضی یا دادگاه اجرای مجازات از سوی دادگاه صادر کننده حکم در جریان اجرا جهت داده و بدون رجوع به آن دادگاه آن را جرح و تعدیل نماید حدود ۷۰ سال است. در مقابل بررسی تاریخی نظام کیفری ایران به گونه ای که از یک سو مقررات مفصلی در خصوص اجرای احکام وجود نداشته است و از دیگر سو دستگاه قضایی فرایند دادرسی کیفری تا پیش از اجرای حکم را مهمتر از اجرای خود حکم می پنداشته و معمولاً در مرحله اجرای احکام قضات تازه کار مشغول به کار می شدند اکنون گام هایی در راستای اجرای اصل قضایی کردن برداشته است؛ از جمله آنکه نسبت به ایجاد قاضی اجرای احکام کیفری با شرایط و ویژگیهای خاص به همراه اعطای اختیاراتی اقدام نموده است. حال آنکه این مقام و اختیارات وی با آن چه ایده آل است. فاصله زیادی دارد؛ زیرا قاضی اجرا در ایران از استقلال قضایی لازم برخوردار نیست اختیارات کافی در اجرای مجازات ها ندارد و تصمیمات قضایی وی نیز اصولاً قابل اعتراض شناخته نشده است.

مبانی نظری

ماهیت تصمیم‌های قاضی اجرای احکام کیفری

باید گفت در حقوق کیفری ایران تصمیمات قاضی اجرای حکم بیشتر جنبه شکلی و اداری داشته و در این مرحله میبایست تصمیمات را تفکیک نمود بعضی از تصمیمات جنبه قضایی دارد و قضات اجرای احکام دارای اختیارات مشابه دادرسی رسیدگی کننده میباشند در نتیجه تصمیماتش ماهیت قضایی خواهد داشت فلذا تمامی آنها لازم الاجرا خواهند بود هر چند قضات اجرای احکام کیفری دارای استقلال می باشند که این ضروری است تصمیمات آنها مورد تأیید دادستان قرار بگیرد. همچنین بعضی از این تصمیمها صرفاً اداری بوده و نیازی به تأیید دادستان نخواهد داشت و طبیعتاً قابل تجدید نظر نیز نخواهد بود. در خصوص تصمیمات قضایی ماده های ۵۰۱، ۵۰۲ و ۵۰۳ قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ به تشریح موضوع پرداخته اند. از موارد دیگری که تصمیمات قاضی اجرا در زمره تصمیماتی که ماهیت قضایی دارند قرار می گیرد در خصوص مواردی است که مطابق ماده ۵۲۴ قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ نسبت به زندانیان متخلف گرفته میشود. همچنین تصمیمات مقام اجرا در خصوص ماده های ۵۳۵ و ۵۴۱ قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ نسبت به استیفای دیه از مآثرک محکوم علیه متوفی، جنبه قضایی دارد. همچنین به موجب ماده ۵۰۵ قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ در مواردی که اجرای رأی متوقف می گردد و مقام قضایی قرار موقوفی اجرا اصدار مینمایند این تصمیم نیز دارای ماهیت قضایی می باشد و تبعاً قابل اعتراض خواهد بود.

وظایف و اختیارات قاضی اجرای احکام کیفری

الف) وظایف و اختیارات قاضی اجرای احکام کیفری در بستر قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲

به موجب ماده ۱۲ آیین نامه اجرایی ماده ۷۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، قاضی اجرای احکام کیفری با توجه به گزارش ماهانه نهاد پذیرنده و وضعیت شخصی خانوادگی و اجتماعی محکوم و آثار اجرای حکم و سایر جهات در چهارچوب ماده ۷۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و سایر گزارشهای واصله حسب مورد تخفیف، تبدیل توقف موقت تشدید مجازات، خدمات عمومی رایگان را وفق مقررات قانونی به دادگاه صادر کننده رأی پیشنهاد می کند. بنابراین قاضی اجرای احکام در اتخاذ تصمیمات مذکور آزاد میباشد ولیکن بایستی در چهارچوب ماده ۱۲ آیین نامه اجرایی ماده ۷۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ گام بردارد. در این مفهوم اصل قضایی بودن در این معنا حتی گاه اصل قانونی بودن را تحت الشعاع قرار میدهد. در مقابل بررسی تاریخی نظام کیفری ایران به گونه ای که از یک سو مقررات مفصلی در خصوص اجرای احکام وجود نداشته است و از دیگر سو دستگاه قضایی فرایند دادرسی کیفری تا پیش از اجرای حکم را مهمتر از اجرای خود حکم می پنداشته و معمولاً در مرحله اجرای احکام قضات

تازه کار مشغول به کار می شدند اکنون گام هایی در راستای اجرای اصل قضایی کردن برداشته است؛ از جمله آنکه نسبت به ایجاد قاضی اجرای احکام کیفری با شرایط و ویژگیهای خاص به همراه اعطای اختیاراتی اقدام نموده است. حال آنکه این مقام و اختیارات وی با آن چه ایده آل است. فاصله زیادی دارد؛ زیرا قاضی اجرا در ایران از استقلال قضایی لازم برخوردار نیست اختیارات کافی در اجرای مجازات ها ندارد و تصمیمات قضایی وی نیز اصولاً قابل اعتراض شناخته نشده است. (قجاوند، ۱۳۸۹، ۳۱).

ب) وظایف و اختیارات قاضی اجرای احکام کیفری در بستر قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲

دستور به آغاز عملیات اجرایی حکم و همچنین نظارت بر نحوه اجرا، می تواند در زمره مهم ترین وظایف قاضی اجرای احکام کیفری به حساب آید قانون گذار یکی از وظایف قاضی اجرای احکام را صدور دستور اجرای احکام لازم الاجرای کیفری و نظارت بر شیوه اجرایی آنها نموده است. ۱۳ با این حال ذکر این نکته نیز حائز اهمیت است که هرگاه قاضی اجرای احکام رأی صادره را از منظر موازین قانونی لازم الاجراء نداند، موظف نیست به اجرای محکومیت دستور دهد بلکه بایستی مراتب را با اطلاع دادستان به دادگاه صادر کننده رأی قطعی اعلام و مطابق تصمیم دادگاه اقدام مینماید. (جوانمرد، ۱۳۹۳، ۲۸۷) یکی دیگر از وظایف قاضی اجرای احکام مطابق با بند «ب» ماده ۴۸۹ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ نظارت بر زندانها در امور راجع به زندانیان است در زمره وظایفی که مسئولان و سیاستگذاران تقنینی برای قاضی اجرای احکام در سیستم قضایی تعبیه نموده اند، عبارت است از اعلام نظر درباره زندانیان واجد شرایط عفو و آزادی مشروط مطابق با نص صریح قاع قانون گذار، یکی از تکالیف قاضی اجرای احکام بررسی راجع به شرایط محکومان آن هم به لحاظ برخورداری از عفو و نتیجه اعلام نظر میباشد. (گلدوست جویباری، ۱۳۹۳، ۳۷۹).

ج) نقش قاضی اجرای احکام در فردی کردن مجازاتهای تعزیری

در مواردی که جرمی مهم ارتکاب یافته و پلیس مقامات دادرسی قضات و مراجع اجرای احکام کیفری درصدد بر می آیند تا با شناسایی شخصیت مجرم ویژگیهای جسمی، روانی و اجتماعی او واکنشهای اجتماعی بر علیه وی را تنظیم و متناسب نمایند (رستمی تبریزی، ۱۴۰۲، ۱۴۸) در این موارد به عوامل روانی مانند عوامل رافع مسئولیت کیفری، عوامل موجه کننده جرم شرایط ارتکاب جرم، موقعیت و جایگاه اجتماعی مجرم و عموماً بررسی مواردی که قانوناً در جهت فردی کردن مجازاتها و تناسب بین جرم و مجازات تصریح شده پرداخته میشود مجازاتهای تعزیری به صورت کلی چه در مرحله صدور حکم و چه در مرحله اجرا از اصل فردی کردن مجازاتها پیروی میکند البته قاضی اجرای احکام کیفری، صلاحیت تغییر در کیفر و استفاده از نهادهای اصلاحی و ارفاقی همچون آزادی مشروط و تعلیق اجرای مجازات را ندارد که مغایر با اصل استقلال قضایی و فردی کردن کیفرها است (مؤذن زادگان و جهانی، ۱۴۰۰، ۳۵).

قانون گذار در ماده ۱۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، صراحتاً تعزیر را از شمول عنوان حد، قصاص یا دیه خارج نموده و آن را به موجب قانون در موارد ارتکاب محرمات شرعی یا نقض مقررات حکومتی تعیین و اعمال نموده است. در بندهای ماده ۱۸ قانون فوق الذکر مقنن به اصولی چون فردی کردن مجازات ها اعتقاد داشته و به همین خاطر کسب اطلاعات راجع به گذشته مجرمان و شرایط محل زندگانی آنها را لازم دانسته است این مسئله به حدی مورد اهمیت مقنن بوده که در قانون کاهش مجازات های تعزیری مصوب ۱۳۹۹ نیز قاضی که مجازات را بیش از میزان حداقل تعیین نموده، مکلف به ذکر موارد چهارگانه در ماده ۱۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ یا سایر قوانین کرده و ضمانت اجرای محکومیت انتظامی درجه چهار را برای آن قرار داده است.

روش پژوهش

در این مقاله از روش توصیفی - تحلیلی جهت انجام تحقیق استفاده شده است و از منابع کتابخانه‌ای و اسناد نیز بهره گرفته شده است.

یافته‌های تحقیق

نقش قاضی اجرای احکام در فردی‌سازی ارفاقی واکنش علیه جرم

– اقدامات مستقل

اقدامات مستقل اقداماتی است که قاضی اجرای احکام بر اساس وظایف یا اختیارات تعیین شده در قانون، رأساً و بدون نیاز به تأیید مرجع دیگری آن را انجام می‌دهد این اقدامات به دو دسته الزامی و اختیاری تقسیم می‌گردد.

الف) اقدامات الزامی

مراد از اقدامات الزامی مواردی است که قاضی اجرای احکام به حکم قانون مکلف به انجام آن است با وجود این، نحوه عملکرد قاضی در این موارد نقش غیر قابل انکاری در فردی‌سازی ارفاقی دارد.

۱. اجرای حکم

امروزه اندیشمندان حقوق کیفری بر این باورند که اجرای مجازات نباید در صلاحیت یک مقام اداری باشد بلکه اجرای مجازات باید به شخصی سپرده شود که برخوردار از دانش حقوقی تجربه قضایی آشنا با اهداف و اصول واکنش علیه جرم آینده نگر هدف دار فهیم و دلسوز باشد تا با اجرای درست و متناسب مجازات بتواند اهداف واکنش علیه جرم – به ویژه اصلاح و بازپروری مجرم را محقق نماید ضرورت مداخله مقام صالح قضایی در اجرای مجازات دانسته شده است (نوبهار، ۱۳۸۹: ۲۴) اجرای حکم، برآیند و نتیجه رسیدگی کیفری است از این روی قاضی اجرای احکام باید با نهایت دقت و ظرافت و با در نظر گرفتن کرامت انسانی و اهداف ویژه مجازات به خصوص هدف اصلاحی بزهکار دستور اجرای مجازات را صادر کرده و خودش شخصاً بر این کار نظارت کند. روشن است طرز فکر دانش تجربه و رویکرد قاضی اجرای احکام در تأثیر شگرفی در چگونگی اجراء مجازات دارد چرا که وی میتواند با سخت گیری یا ملایمت در نحوه اجراء مجازات و نیز درخواست اعمال ساز و کارهای ارفاقی در فردی‌سازی و در نتیجه مؤثرسازی مجازات کمک کند.

۲. مدیریت بر رفتار مددکاران اجتماعی و مأموران مراقبت

این اختیار قاضی اجراء برگرفته از ذیل ماده ۷۷ قانون مجازات اسلامی است و مدیریت درست و استفاده بهینه از قابلیت مأموران مراقبت به ویژه در خصوص تعلیق مراقبتی از اهمیت بالایی برخوردار است در این مفهوم اصل قضایی بودن در این معنا حتی گاه اصل قانونی بودن را تحت الشعاع قرار میدهد. رویکرد فردی‌سازی ارفاقی زمانی موفق تر خواهد بود که با پذیرش و همراهی نسبی محکوم علیه همراه باشد و از سوی دیگر همکاری و مشارکت مجرم در اجرای مجازات تا حدود زیادی منوط به توافقی کردن نحوه تحمل مجازات» است. چنین رویکردی در کشورهای دیگر هم پذیرفته شده است.

با وجود این جایگاه و نقش مددکاران اجتماعی در نظام حقوقی ایران با چالشها و کاستیهایی روبه رو است؛ مشکل نخست کمبود مددکار اجتماعی و مشکل بزرگتر عدم تخصص کسانی است که به عنوان مددکار اجتماعی استخدام میشوند. به گونه ای که سالانه حدود ۴۰۰ تا ۵۰۰ نفر به عنوان مددکار اجتماعی استخدام میشوند اما از این تعداد ۲۰ نفر واقعاً فارغ التحصیل مددکاری اجتماعی هستند و مابقی با رشته هایی مثل روانشناسی و مطالعات خانواده به جای مددکار اجتماعی بکار گرفته میشوند مشکل دیگر عدم پذیرش جایگاه مددکاران از جانب بسیاری از قضات است به گونه ای که در حال حاضر نقش مددکاران بیشتر در تکمیل پرونده شخصیت آن هم با چند پرسش بسته و مشخص (یجیی زاده پیرسرایی و همکاران ۱۴۰۱، ص ۱۴۸) و یا در نهایت میانجیگری بین طرفین خلاصه میشود فرسودگی شغلی ناشی از برخورد با افراد مختلف – تا جایی که بسیاری از مددکاران خواستار استعفاء هستند تراکم کاری استاندارد ارجاع چهل پرونده در ماه است در حالی که در برخی استانها به صد و هشتاد پرونده در ماه هم می‌رسد (جهانی جناقرد ۱۴۰۰ ص ۲۲۸) توجه صرف به کمک مالی در قالب پرداخت تسهیلات بانکی و ... از جمله چالشهای عملکرد مددکاران اجتماعی است برخی از چالشهای این حوزه دانسته و آن را یکی از مواردی دانسته اند که لازم هست در قانون

به آن توجه شود تا مراجعه شونده بدور از فضای قضایی و امنیتی از حق امنیت روانی لازم برخوردار باشد (ساریخانی و شبیانی تذرجی ۱۳۹۷، ص ۲۰۸).

۳. نظارت و مراقبت بر اجرای مجازات جایگزین حبس

گفته شده مجازاتهای جایگزین زندان در اجرای اصل فردی کردن قضایی کیفر پیش بینی شده اند و در حقوق فرانسه جایگزینهای حبس ذیل عنوان «فردی کردن کیفر» آمده است (آقایی جنت مکان ۱۳۹۲: ۵۷). نظارت بر تغییرات مانع یا محل اجرای حکم جایگزین حبس نیز بر عهده قاضی اجرای احکام است (ماده ۷۸ قانون مجازات اسلامی). این تکلیف قاضی اجرای احکام مستقیماً ارتباطی با تفرید اجرایی مجازات ندارد، اما سخت گیری یا آسان گیری وی در مورد تعهدات محکوم علیه و تشخیص مانع یا محل بودن یا نبودن تغییرات رفتاری او، علی القاعده متناسب با رفتار و کردار وی در مدت اجراء است بنابراین بطور غیر مستقیم از ابزارهای سامانه پسا حکمی به شمار می آید که استفاده بهینه از آن میتواند در پیشبرد راهبرد تفرید اجرایی و ارفاقی شدن اجرای مجازات مؤثر باشد.

۴. تعویق و توقف اجرای مجازات

فقه جزایی نصوص و فتاوی دال بر این است که اگر مرتکب حد از بیماری یا زخمی در بدن و امثال آن رنج ببرد، اجرای حد تا زمان بهبودی به تأخیر می افتد (عاملی، ۱۴۱۴: ۲۸). رویکرد تفریدی ارفاقی در اجرای مجازاتهای زنان بزهکار ناشی از ویژگیهای جسمی و عاطفی این گروه است. از این روی پاسخهای متناسب و جنسیت مدار نسبت به زنان بزهکار و شناسایی ویژگیها و نیازهای خاص آنان در روند عدالت کیفری ضروری دانسته شده است (آقایی جنت مکان ۱۳۹۴: ۵۴). نقش قاضی اجرای احکام در این زمینه مستقل است و در صورتی که تحقق وضعیتهای چهارگانه را احراز کند باید اجرای مجازات بدنی را به تأخیر اندازد تأخیر اجرای مجازات در این مورد بسیار با اهمیت است چون نه تنها بر مبنای ویژگیهای فردی محکوم علیه و در راستای تفرید اولیه» بلکه به جهت نیازهای خاص نوزاد است که فرد دیگری غیر از محکوم علیه به شمار میآید و در واقع ابزاری در راستای تفرید ثانوی در مرحله اجراء مجازات به شمار می آید. در حال حاضر فردی سازی، مجازات عمدتاً متناسب سازی مجازات با شرایط و ویژگیهای فردی محکوم علیه و مبتنی بر مفهوم استحقاق ناشی از رفتارهای ارادی بزهکار تفرید اولیه است و در رویکردهای انسانی تر شرایط غیرارادی بزهکار مانند بیماری کهنسالی و ... نیز در نظر گرفته میشود لکن پیشنهاد نگارنده این است که به قاضی اجرای احکام اختیاراتی داده شود که بتواند در صورت و تعیین نحوه اجرای مجازات شرایط غیر مرتبط با بزهکار را هم در نظر گیرد تفرید ثانوی ساز و کار مورد نظر می تواند در قالب الحاق یک بند به ماده ۱۸ قانون مجازات اسلامی باشد به این مضمون که دادگاه در صدور حکم تعزیری موارد زیر را مورد توجه قرار می دهد. عوامل جانبی خارج از اراده و شرایط متهم مانند امکانات و جمعیت زندان حوادث طبیعی ناگوار مانند سیل و زلزله در محل سکونت متهم یا محل اجرای مجازات شرایط بهداشتی کلی مانند بیماریهای فراگیر و ... این شیوه فردی سازی در فقه هم دارای پیشینه است به گونه ای که محقق سبزواری در شرح کلام محقق حلی - مینی بر اینکه: «اگر حاکم بداند در اثر اجرای حد بیماری شدیدی بر سارق عارض میشود در وجوب اجرای حد اشکال است می فرماید: برای اینکه با ادله اربعه ثابت شده که اهمیت حفظ نفس بیشتر از اجرای حد است (سبزواری ۱۴۱۳: ۱۰۶).

این مطلب ناظر به فرضی است که متهم بالفعل بیمار نیست بلکه وقوع بیماری در اثر اجرای حد محتمل است. از سوی دیگر بیماری خصوصیتی ندارد و احتمال وقوع مفسد شدید دیگر نیز چنین حکمی دارد. از این روی برخی دیگر گفته اند اگر محکوم علیه بیمار باشد و حبس برای او زبان داشته باشد با زنی باشد که برای عفت او ضرر داشته باشد زندانی نمیشود (طیسی، ۱۳۷۴: ۵۱۲) و روشن است همجنس بازی یا تعرض جنسی به پسر یا دختر جوان از سوی زندانیان مرد یا زن که موجب شکسته شدن عفت آنان و مانعی بزرگ بر سر راه اصلاح و بازپروری به عنوان هدف اصلی زندان است.

-اقدامات اختیاری

مراد از اقدامات اختیاری مواردی است که قاضی اجرای احکام به حکم قانون اختیار انجام آن را دارد تصمیم قاضی به اجرا یا عدم اجرای این موارد نقش غیر قابل انکاری در فردی سازی ارفاقی دارد.

۱. تعلیق موقت انجام خدمات عمومی

خدمات عمومی رایگان یکی از مجازات‌های جایگزین زندان است که با رضایت محکوم برای مدت معین که مدت آن بستگی به نوع جرم ارتكابی - دارد و تحت نظارت قاضی اجرای احکام اجراء میگردد. این اختیار قاضی اجرای احکام ابزار طلایی سامانه پاکیفی در راهبرد تفرید اجرایی و ارفاقی سازی مجازات است چرا که نه تنها مبتنی بر وضعیت جسمانی متهم و نیاز او به خدمات پزشکی محکوم علیه تفرید اولیه است بلکه به معذوریت های خانوادگی وی هم بستگی دارد و این همان چیزی است که نگارنده پیشتر هم بر آن تأکید کرده که در فردی سازی اجرایی نه تنها رفتارهای ارادی محکوم علیه بلکه وضعیتهای غیرارادی وی مانند بیماری وی و حتی بالاتر از این شرایط افراد مرتبط با محکوم علیه مانند فرزندان خانواده و بستگان محکوم علیه نیز که متاثرین از زندان و منتفعین از ساز و کارهای تعدیل زندان هستند باید مینای اقدامات تفریدی قاضی اجرای احکام تفرید ثانویه باشد.

۲. معاف کردن از پرداخت جزای نقدی

برابر تبصره ۳ ماده ۵۲۹ قانون آیین دادرسی کیفری هرگاه محکوم علیه پرداخت جزای نقدی حاضر شود قاضی اجرای احکام میتواند او را از پرداخت بیست درصد جزای نقدی معاف کند. تخفیف بیست درصدی راهکار تشویقی برای آسان سازی دریافت جزای نقدی است لکن مهمتر از آن نقش و اختیاری است که قانون گذار به قاضی اجرای احکام داده است که وی میتواند شخصاً بدون نیاز به ارجاع یا موافقت قاضی دادگاه با دادستان، این تخفیف را اعمال کند این ساز و کار از کارآمدترین ابزارهای تفرید اجرایی و ارفاقی است چرا که از یک سو قاضی اجراء خودش بدون مداخله مقامات دیگر تصمیم میگیرد و از سوی دیگر بکارگیری آن اختیاری است و به عنوان اهرمی برای فردی سازی در دست او قرار دارد افزودن اختیاراتی از این دست در سایر مجازات‌ها - از جمله در شلاق و سایر مجازات‌های تعزیری نقش برجسته ای در تفرید اجرایی - ارفاقی خواهد داشت.

با وجود این صرف دخالت دادن مقام قضایی در اجرای احکام برای فردی کردن کیفر کافی نیست بلکه داشتن اختیارات وسیع در اجرای مجازات‌ها برای فردی سازی ضرورت دارد که باید در قالب ابزارهای تشویقی و تنبیهی به قاضی اجرای احکام داده شود. در حال حاضر اختیاراتی وجود دارد که مختص قاضی صادر کننده حکم است در حالیکه میتوان با واگذاری این اختیارات به قاضی اجرای احکام هم از تراکم کاری قاضی دادگاه کاست و هم به قاضی اجرای احکام قابلیت نقش آفرینی بیشتر داد. به عنوان نمونه برابر ماده ۴۴۲ قانون آیین دادرسی کیفری در محکومیت‌های تعزیری اسقاط حق تجدید نظر خواهی و فرجام‌خواهی - موجب تخفیف مجازات تا یک چهارم است. در حالی که میتوان تخفیف مجازات در این فرض را - همانند تخفیف جزای نقدی به جهت پرداخت فوری به قاضی اجرای احکام سپرد تا به جهت همراهی محکوم علیه و پذیرش حکم بدون نیاز به دستکاری و اصلاح حکم مجازات را تخفیف دهد به ویژه که میزان مجازات تعزیری قبلاً توسط دادگاه تعیین شده و محاسبه یک چهارم آن کار دشواری نیست اختیار بخشی مشابه و واگذاری صلاحیت تخفیف و تبدیل مجازات به قاضی اجرای احکام در فرض گذشت شاکی پس از قطعی شدن حکم موضوع ماده ۴۸۳ قانون آیین دادرسی کیفری هم اقدامی مفید است که موجبات تخفیف مجازات خارج از فرایندهای دست و پاگیر و زمان بر در خواست از دادگاه و اجتماع دادستان و قاضی را فراهم می کند.

۳. اعطای مرخصی به زندانیان

یکی از بزرگترین ارفاقات حقوقی نسبت به زندانیان اعطای مرخصی است این امر زمانی اهمیت بیشتری می یابد که نتیجه مرخصی رفتن امکان جلب رضایت شاکی و احتمالاً آزادی دائم زندانی باشد. به موجب تبصره ۳ ماده ۵۲۰ قانون آیین دادرسی کیفری قاضی اجرای احکام در تشخیص مؤثر بودن یا نبودن مرخصی در جلب رضایت شاکی مستقلاً تصمیم می گیرد و نقشی همسنگ نقش دادستان دارد این اختیار او از ابزارهای مؤثر فردی سازی مجازات است که موجب تفاوت سرنوشت کیفری بزهکار میگردد با وجود این هنوز در نظام حقوقی ما گاه اختیارات قانونی به اشخاصی داده شده که فاقد دانش و تخصص حقوقی و قضایی هستند و نحوه عملکرد آنها میتواند در موفقیت اهداف کیفر تاثیر منفی داشته باشد به عنوان نمونه از مقررات قابل انتقاد در این زمینه که اختیارات زیادی به ضابطان قضایی داده است.

بند دوم: اقدامات وابسته

مراد از اقدامات وابسته اقداماتی است که در پرتو نقش آفرینی سایر اشخاص و مراجع معنا مییابد و قاضی اجرای احکام در رابطه با تصمیم‌گیری و ارجاع مقامات قضایی دیگر مانند دادستان و قاضی دادگاه انجام میدهد یا اقدام وی به تنهایی اثر بخش نبوده و نیازمند تأیید مقام دیگر است اقدامات وابسته با اصل قضایی بودن مرحله اجرای احکام در تضاد است (امیری و دیگران ۱۳۹۷: ۵۰۱) به هر حال اقدامات وابسته قاضی اجرا احکام ممکن است از حیث ماهیت نظارتی یا پیشنهادی و از حیث درجه الزام آوری الزامی یا اختیاری باشند.

الف) اقدامات الزامی

۱. نظارت بر نحوه انجام دستورهای دوره مراقبت

دوره مراقبت در قالب تعویق صدور حکم مراقبتی مواد (۴۲ و ۴۳ ق.م.ا)، تعلیق اجرای حکم مراقبتی ماده ۴۸ ق.م.ا و جایگزین زندان پیش‌بینی شده و ناظر بر محکومین آزاد است. کار نظارت بر اجرای دستورات را از طریق مأمور مراقبت انجام می‌دهد. از آنجا که مأمور مراقبت تحت اشراف اداری قاضی اجرای احکام است و خواسته‌های او را اجراء میکند و از سوی دیگر چند و چون اجرای دستورات در مورد هر متهمی متفاوت از دیگری است نظارت بر دستورهای دوره مراقبت را میتوان از ابزارهای غیر مستقیم تفهید اجرایی مجازات‌ها به شمار آورد.

۲. تقاضای تبدیل به مجازات مناسب

برابر بخشی از ماده ۵۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری امکان تبدیل مجازات به جهت بیماری محکوم علیه از نوآوریهای قانون آیین دادرسی کیفری است و پیش از آن در راستای بند یک ماده ۴۸۴ طبق گواهی پزشک اجرای شلاق برای محکوم علیه مضر و سبب مرگ یا ضایعات جسمی بود این بیماری تنها موجب تأخیر در اجرای مجازات بود (باختر، ۱۳۹۸: ۲۷۵)، تصمیم‌گیری در مورد تبدیل یا عدم تبدیل به مجازات دیگر و نیز تشخیص مجازات مناسب در صلاحیت مرجع صادر کننده رأی قطعی و در واقع جلوه‌ای از تفهید قضایی است (پورقهرمانی و نگهدار ۱۳۹۷: ۲۳۰) لکن تشخیص اولیه بیماری و نبود امید به بهبودی و ضرورت استعمال از پزشک جهت احراز بیماری که علی‌القاعده با جلب نظر پزشک قانونی حاصل می‌شود و نیز تشخیص مانع بودن بیماری برای اعمال مجازات بر عهده قاضی اجرای احکام است و این امر از جلوه‌های فردی سازی اجرایی و ارفاقی سازی مجازات بر مبنای وضعیت جسمی محکوم علیه است.

ب) اقدامات اختیاری

۱. احراز شرایط و پیشنهاد آزادی مشروط زندانی

آزادی مشروط نیز همانند تعلیق مجازات از نهادهای کیفرزدا و کاهش دهنده مدت زندان است برخی صاحب نظران این نهاد را تعلیق بخش از کیفر به عنوان مصادیق اجرای ناقص کیفر دانسته‌اند (احمدزاده ۱۴۰۲: ۲۶۶) بهره‌مندی از این نهاد مشروط به حسن اخلاق زندانی و پیش‌بینی عدم تکرار جرم در آینده است. ذیل ماده ۵۸ قانون مجازات اسلامی اهمیت این اختیار قضایی اجرای احکام در تفهید اجرایی بدین جهت است که تکلیف قاضی اجرای احکام بررسی شرایط مذکور است نه لزوماً پیشنهاد آزادی مشروط چرا که قاضی اجرای احکام باید شرایط را احراز کند و احراز شرایط نمیتواند به صورت آمرانه باشد (احمدی موحّد، ۱۳۹۷: ۲۱۱) در صورت تکرار و ادامه سرپیچی از دستورات برابر ماده ۶۱ قانون مجازات اسلامی آزادی مشروط لغو شده و مابقی مجازات حبس اجرا می‌شود.

هر چند تصمیم نهایی مبنی بر اضافه شدن مدت آزادی مشروط یا لغو آن بر عهده قاضی دادگاه است و قاضی دادگاه میتواند درستی یا نادرستی گزارشهای قاضی اجرای احکام را مورد بررسی قرار دهد لکن از آنجا که قاضی اجرای احکام در ارتباط نزدیک با متهم بوده و در جریان مستقیم اجرای حکم است احراز این امور هم در صلاحیت اوست و همین صلاحیت است که به عنوان یک ابزار اجرایی در اختیار قاضی اجرای احکام است میتواند آن را در راستای فردی سازی اجرایی ارفاقی به کار گیرد.

۲. پیشنهاد اجرای نظام نیمه آزادی

این اختیار قضایی اجرای احکام وابسته است چون حکم به تحت نظارت قرار گرفتن در صلاحیت قضایی دادگاه است با وجود این تصمیم قضایی دادگاه در این خصوص منوط به پیشنهاد قضایی اجرای احکام است و اوست که می تواند نظارت الکترونیکی را به قضایی دادگاه پیشنهاد دهد.

اما نکته پراهمیت در این موضوع لحاظ مشارکت در تداوم زندگی خانوادگی و یا درمان پزشکی در اعمال یا عدم اعمال ساز و کار تفهید اجرایی است که اسبابی غیرارادی و حتی بیرون از شخصیت متهم هستند و این نشان میدهد که سامانه پسا حکمی محدود به رفتارهای ارادی محکوم علیه نیست و دید بلند قانون گذار در این موارد باید به گفتمان قضایی تبدیل شده و به عنوان راهبرد قضایی در پرتو سیاست کیفری ارفاقی در پیش گرفته شود.

۳. درخواست تعلیق افزایش یا کاهش یا لغو تعلیق یا دستورهای دادگاه تعلیق مجازات

هر چند این اقدامات قضایی اجرای احکام وابسته و پیشنهادی است لکن اراده اوست که زمینه موافقت قضایی دادگاه با تعلیق مجازات را فراهم میکند و بدین جهت است که این اقدام قضایی اجرای احکام را میتوان در راستای تفهید اجرایی و به ویژه ارفاقی سازی اجرای کیفر مورد توجه قرار داد.

از دید نگارنده کارآمدی اقدامات قضایی اجرای احکام در فردی سازی ارفاقی مستلزم استقلال بیشتر قضایی اجرای احکام است و هر چند در حال حاضر جایگاه قضایی اجرای احکام از نقش نظارتی» به «نقش تمهیدی ارتقاء یافته لکن وضعیت مطلوب، ارتقاء این جایگاه به نقش قضایی است. در این راستا پیشنهاد مشخص نگارنده دو اقدام همزمان است، اول اصلاح و تغییر شرایط نقش آفرینی قضایی اجرای احکام در قانون مجازات اسلامی و مواد ۵۵۲، ۵۵۳ و ۵۵۳ قانون آیین دادرسی کیفری و افزایش کمی و کیفی صلاحیت و اختیارات مستقل قضایی اجرای احکام برای اینکه بتواند رأساً و بدون نیاز به تصمیم قضایی دادگاه در خصوص نحوه فردی سازی اجرای مجازات تصمیم بگیرد؛ دوم بازنگری و اصلاح ماده ۴۸۹ قانون آیین دادرسی کیفری از طریق تجمیع وظایف و اختیارات پراکنده قضایی اجرای احکام در دو قانون مجازات اسلامی و آیین دادرسی کیفری و تجمیع همه اختیارات مستقل و وابسته در بندهای این ماده است که این اقدام بطور غیر مستقیم موجب ارتقاء شأن و جایگاه قضایی اجرای احکام در نظام قانونی و قضایی میشود. (آخوندی ۱۳۹۴: ۳۹) در ایران نیز باید ابتکار عمل بیشتر و گسترده تری جهت تفهید مجازات به قضایی اجرای احکام اعطاء گردد تا دستکم در مورد مجازاتهای سبکتر بتواند در اعمال نهادهای ارفاقی رأساً تصمیم بگیرد. بنابراین قانون گذار باید با اعطای اختیارات استقلالی به قضایی اجرای احکام به سوی سیستم مشارکت قضایی به معنای مشارکت قضایی اجرای احکام در فرایند اعمال کیفر گام نهد تا قضایی اجرای احکام برای اتخاذ تصمیمات خود - به ویژه نهادهای ارفاقی محدود به ارائه پیشنهاد به قضایی دادگاه و تابع نظر وی نباشد.

۴. پیشنهاد کاهش لغو یا تبدیل مجازات تکمیلی

مجازات تکمیلی برابر ماده ۲۴ قانون مجازات اسلامی قابل تغییر است و قضایی با توجه به میزان تبعیت مجرم از حکم دادگاه و وضعیت اصلاحی، وی نسبت به افزایش تبدیل لغو یا کاهش کیفر تکمیلی اقدام مینماید هر چند تبدیل، لغو و کاهش کیفر تکمیلی توسط قضایی دادگاه انجام میشود اما از آنجا که تصمیم قضایی دادگاه منوط به پیشنهاد قضایی اجرای احکام است و در عمل قضایی اجرای احکام است که تبعیت یا تخلف را احراز و اعلام میکند و قضایی دادگاه هم همان نظر قضایی اجراء را اعمال می کند، از این روی این اختیار وابسته - پیشنهادی قضایی اجرای احکام را میتوان در راستای فعال کردن نقش تفهیدی - ارفاقی وی دانست. از دید نگارنده شایسته است در کلیه مواردی که رفتار محکوم علیه در مدت اجرای مجازات زمینه ساز تغییر قضایی است. نظر قضایی اجرای احکام ملاک باشد چرا که قضایی دادگاه آگاهی از جزئیات و فرایند اجرای حکم ندارد تا رفتار محکوم و تاثیر مجازات بر او را ارزیابی کند بلکه این قضایی اجرای حکم است که با محکوم علیه در ارتباط است و میتواند تشخیص دهد مجازات نیاز به تعدیل دارد یا نه در این زمینه یک نگرانی وجود دارد و آن ارزیابی عملکرد قضات اجرای احکام است لکن آنچه میتواند تضمین کننده درستی رفتار و عملکرد قضایی اجرای احکام از جهت نحوه اجرای اختیارات و وظایف مستقل و وابسته باشد قضایی کردن تصمیمات

قاضی اجرای احکام است توضیح آنکه غیر قابل اعتراض بودن اقدامات قاضی اجرای احکام در قانون آیین دادرسی کیفری نشان می‌دهد که اقدامات وی جنبه اداری دارد در حالیکه برخی از تصمیمات قاضی اجرای احکام تغییر در مجازات است که تصمیمی قضایی به شمار میرود و علی‌القاعده باید قابل اعتراض باشد. این در حالی است که جنبش قضایی کردن اجرای مجازات‌ها در سطح داخلی در بعضی کشورها مانند آلمان و ایالات متحده توسط دادگاههای قانون اساسی و در سطح بین‌المللی، یا وضع و تصویب مقررات غیر الزامی دولتها به این کار ترغیب شده اند (مارتی ۱۳۹۱: ۱۲۵) از جمله پیشنهادات در جهت قضایی کردن واقعی اعمال مجازات‌ها قابل اعتراض بودن تصمیمات قاضی اجرای احکام و حتی تاسیس دادگاه اجرای مجازات‌ها است.

۵. پیشنهاد تشدید، تخفیف تبدیل یا توقف مجازات جایگزین حبس

قانون اجرای مجازات جایگزین حبس را تحت نظارت قاضی اجرای احکام قرار داده و جهت اعتبار بخشی به نحوه نظارت وی بر اجرای مجازات جایگزین به وی اختیار داده است (ماده ۷۷ قانون آیین دادرسی کیفری) و در مقابل، جهت تضمین رعایت دستورات دادگاه مقررات تشویقی و تنبیهی برای محکوم علیه وضع کرده است (ماده ۸۱ قانون مجازات اسلامی) برخی صاحب نظران منوط بودن یک نهاد ارفاقی به شرایط قیود و الزامات متعدد را موجب بی‌انگیزگی دادگاه‌ها در کاربست و نیز بی‌رغبتی محکومان در تحمل آن دانسته اند شاهد مثال، آن مقررات جایگزین حبس است که حتی اگر میزان محکومیت به حبس یک روز باشد. دادگاه علاوه بر موظف بودن به احراز شرایط قانونی ماده ۶۴ قانون مجازات اسلامی قادر است تا دو نوع از مجازاتهای جایگزین حبس را مورد حکم قرار دهد و در صورت تخلف محکوم علیه تا یک دوم بر میزان آن بیفزاید و حتی میتولند بزهکار را مشمول کیفرهای تکمیلی هم قرار دهد (توجهی ۱۴۰۲: ۵۴۱) برخی دیگر هم جایگزین‌های زندان را به عنوان یکی از ابزارهای تفرید قضایی مورد توجه قرار داده و اختیارات قاضی اجرای احکام را در این زمینه برخلاف قاعده و چهره‌ای استثنایی دانسته اند که باید به صورت محدود تفسیر شود. (زراعت ۱۳۹۲: ۳۵۲) با وجود این قانونگذار عمداً این شیوه را برای تعدیل مجازات قرار داده است تا به درستی اجرا شود.

در مورد الزام یا اختیار قاضی اجرای مجازات و قاضی دادگاه در خصوص پیشنهاد و افزودن مدت، مجازات گفته شده اگر افزودن مجازات جایگزین بین یک چهارم تا یک دوم باشد و اگر ضمانت اجرای پیش‌بینی شده برای تخلف محکوم در مرتبه نخست حتمی و ناگزیر نباشد، قاضی اجرای احکام می‌تواند از تخلف محکوم صرف‌نظر کرده و قاضی دادگاه نیز میتواند با رد پیشنهاد قاضی اجرای احکام از افزایش مدت مجازات جایگزین اجتناب نماید (آماده: ۱۳۹۹: ۸۷)

هر چند گستردگی کیفرهای جایگزین زندان که اساساً ارفاقی به شمار می‌آیند از یک سو و فراوانی ابزارهای نظارتی قاضی اجرای احکام از سوی دیگر زمینه نسبی تفرید اجرایی در مجازاتهای جایگزین را فراهم کرده است با وجود این ارتقاء اختیارات وابسته به مستقل و دگرگونی نقشهای پیشنهادی نظارتی به نقش -پذیرشی تصویبی موجب کارآمدی بیشتر ابزارهای تفریدی و پیشبرد راهبرد ارفاقی در مرحله اجرای حکم خواهد بود.

عریض‌سازی اجرای مجازات نیمه آزادی

در اعطای مجازات نیمه آزادی چند مقام دخالت دارند که شورای طبقه بندی زندان در ابتدای این فرایند و قاضی اجرای احکام در انتهای آن است. ماده ۵۵۴ قانون آیین دادرسی کیفری هر چند اختیاری که قانون گذار برای قاضی اجرای احکام پیش‌بینی کرده در راستای همان اختیاری است که در قسمت اخیر ماده ۵۷ قانون مجازات اسلامی برای خود محکوم علیه پیش‌بینی کرده و دادگاه هم الزامی به ترتیب اثر دادن به تقاضای قاضی اجرای احکام ندارد (رحمدل ۱۳۹۴: ۲۵۰)، لکن همین مقدار نقش وابسته هم ناشی از نگرشی نو به مقوله اجرای مجازات و جایگاه قاضی اجرای احکام و با نگاه خوشبینانه در راستای راهبرد تفرید اجرایی و ارفاقی سازی اجرای کیفر است.

نکته دارای اهمیت اینکه هر چند در برخی کشورها مانند انگلستان نیز اجرای مجازات عمده‌تاً از سوی همان مرجعی که مجازات را صادر کرده انجام می‌شود و اصلاح و تغییر مجازات نیز صرفاً به عهده همان دادگاه است (اسپنسر ۱۳۸۴: ۱۷۳)، لکن تنزل نقش قاضی اجراء به نقش مشاوره‌ای از سوی برخی مورد انتقاد گرفته (بابایی و غلامی، ۱۳۹۹: ۶۹) چرا که فایده تأسیس نهاد قاضی اجرای مجازات قضایی سازی اجرای مجازاتها و این ایده نوآورانه است که هرگاه قاضی اجرای احکام ادامه اجرای مجازات و یا شیوه‌ی اجرای آن را مفید نداند باید اختیار قانونی برای تعدیل، تبدیل، حذف یا جایگزینی آن را داشته باشد تا بتواند با استفاده از

نهادهای ارفاقی اجرای مجازات را متناسب با شرایط محکوم علیه و شرایط بیرونی مرتبط با وی و ارزیابی اصلاح رفتاری او مدیریت کند. این اشکال زمانی قابل فهم تر میشود که بدانیم از یک سو معاونت اجرای احکام کیفری زیر مجموعه دادسرا است و قاضی اجرا نیز اصولاً تحت نظارت دادستان عمل میکند که هر دو فاقد استقلال کامل در اجرای احکام میباشند (طهماسبی، ۱۳۹۸: ۵۷) و از دیگر سو، قاضی اجراء صلاحیت تغییر در کیفر و استفاده از نهادهای اصلاحی و ارفاقی همچون آزادی مشروط و تعلیق اجرای مجازات را ندارد که مغایر با اصل استقلال قضایی و فردی کردن کیفرها است (مؤذن زادگان و جهانی، ۱۴۰۰: ۳۶)

جالب اینکه در مصاحبه شفاهی که با تعدادی از قضات اجرای احکام در خصوص مشکلات و موانع قانونی عملکرد آنان انجام شد بیشتر آنان وابستگی و سلسله مراتب اداری در دادسرا و نگاه کارمندی به قضات اجرای احکام و نیز نداشتن اختیارات مستقل و همچنین اعمال نفوذ مقامات قضایی دیگر به ویژه دادستان و قاضی صادر کننده رأی و حتی در مواردی رئیس دادگستری که عملاً هم ارتباطی با پرونده ندارد را در کنار موانع معمولی مانند کمبود امکانات و تراکم پرونده‌ها و برخورد مستقیم با بزهکاران از جمله مشکلات موجود در ایفای وظایف خود دانسته اند.

رویکرد دوگانه ای در برابر دخالت مقام قضایی در فرایند کیفری در پیش گرفته شده است؛ از یکسو با تأسیس نهادهایی همچون میانجیگری، کیفری صلح و سازش و - راهبرد قضازدایی و خارج ساختن پرونده از فرایند رسمی رسیدگی در مراجع دادگستری دنبال شده است و از سوی دیگر با دادن اختیارات به قاضی اجرای احکام راهبرد قضاگرایی مثبت و ورود هر چه بیشتر مقام قضایی در فرایند اجرای مجازات و جایگزین کردن آن به جای مقامات اداری دنبال شده است. رویکرد اخیر برگرفته از تغییر نوع نگرش جهانی به مرحله اجرای مجازات است. در بسیاری از کشورها قاضی اعمال کننده، تنها مجری صرف مجازات نمیباشد.

چالش‌ها و الزامات اصل قضایی کردن اجرای آرای کیفری

اصل قضایی کردن اجرای آرای کیفری، برای دادرسی های کیفری الزاماتی را ایجاد می کند. این الزامات در واقع، نتایج و بایسته های اصل مذکور محسوب می شوند. انتصاب و انتخاب قاضی واجد شرایط برای اجرای احکام، اعطای اختیارات لازم به او و نهاد اجرا و امکان اعتراض به تصمیمات وی، مهمترین الزامات اصل قضایی کردن هستند.

انتصاب قاضی برای نهاد اجرای احکام

یکی از الزامات اصل قضایی کردن وجود قاضی و نهاد اجرای احکام واجد شرایط است. مسلم است که عدم حضور قاضی در این مرحله از فرایند دادرسی کیفری در نقطه مقابل اصل مزبور میباشند؛ زیرا اصطلاح قضایی کردن همان طور که از نام آن پیداست، مستلزم استفاده از دانش تخصص و تجربه قاضی است (آخوندی، ۱۳۹۴: ۷۴) البته اصل دهم از اصول اساسی استقلال قوه قضائیه در این زمینه بیان نموده است تواناییهای لازم، به همراه آموزش و صلاحیت های حقوقی لازم باشند هر گونه شیوه گزینش قضایی باید در مقابل الگوهای نامناسب مصون باشد. همچنین بر اساس توصیه نامه کمیته وزیران شورای اروپا استخدام قضات باید بر اساس شایستگیها، سلامت تواناییها و کارآمدی داوطلبان ورود به خدمت قضایی انجام شود همواره گفته شده است که مقام تصمیم گیرنده در خصوص استخدام قضات باید مستقل از حکومت باشد در مواردی که مقررات داخلی یا سنتهای یک کشور استخدام قضات را برعهده مقامات حکومتی قرار میدهد باید تضمینات لازم برای حفظ شفافیت مستقل بودن قاضی و استخدام بر اساس معیارهای عینی وجود داشته باشد.

انتصاب قضات دارای الگوها و نظامهای مختلفی است اما در نظام حقوقی ایران، انتصاب قضات از وظایف رئیس قوه قضائیه محسوب میشود. (امیری مهدی، ۱۳۹۷: ۱۰)

قانون گذار ایران به اصل قضایی کردن اجرای آرای کیفری توجه نموده و در قانون را به رسمیت شناخته و جزء سمت های قضایی قرار داده و شرط بر عهده گرفتن آن را نیز داشتن سه سال سابقه قضایی مقرر کرده است. این امر نشان از لزوم تجربه قضایی این مقام دارد؛ چرا که رسیدن به اهداف مجازات ها و فردی سازی کیفرها جز با تخصص و تجربه امکان پذیر نیست. ضمن اینکه بنابر ۶ ماده ۸ آیین نامه تعیین گروههای شغلی و ضوابط مربوط به ارتقای گروه و تغییر مقام مصوب ۱۳۹۳، قضات

اجرای احکام با وجود شرایطی از امتیاز یک گروه بالاتر شغلی بهره مند می گردند در هر حال قاضی، اجرا یکی از قضات دادسرا و از دادیاران یا معاونان دادستان محسوب می شود. همچنین قانون گذار معاونت اجرای احکام کیفری و مقامات تشکیلات آن را به عنوان نهاد اجرای حکم تأسیس و برگزیده است. حال آنکه قاضی اجرای مجازات در فرانسه یک دادرس نشسته در دادگاه شهرستان و شیوه انتصاب و عزل او، همانند قضات دادگاه بوده و همشان آنان است. البته تا پیش از اصلاحات قانون آیین دادرسی کیفری سال ۲۰۰۴ این کشور قاضی اجرای مجازات‌ها تنها صلاحیت اداری داشت اما پس از تصویب این قانون دادگاه اجرای مجازات نیز به وجود آمد و قاضی اجراء صلاحیت قضایی پیدا کرد. (همان).

به هر روی، قضات و از جمله قاضیان اجرای احکام کیفری در طول دوره تصدی منصب قضایی باید دارای تضمیناتی در زمینه استقلال قضایی امنیت شغلی و عدم جابجایی پاداش مناسب شرایط خدمت و حقوق بازنشستگی نظام مطلوب ارتقا و ترفیع و حقوق صنفی تا حدودی که متناسب با شان قضایی آنهاست باشند. یکی از لوازم اصلی تامین اصل قضایی کردن اجرای احکام وجود قضات متخصص آموزش دیده و با تجربه در این سمت است در این زمینه ارائه آموزشهای متنوع و متناسب با نوع وظایف قضات اهمیت دارد این امر عمدتاً به سبب کاستیهایی است که معمولاً در نظام آموزش دانشگاهی وجود دارد آموزشهای دانشگاهی معمولاً برای ورود داوطلبان به منصب قضا کفایت نمی کند پیشنهاد نگارندگان در مورد قضات اجرا آن است که دارندگان پایه قضایی که میخواهند به عنوان قاضی اجرای احکام منصوب شوند هم پیش از تصدی و هم ضمن خدمت تحت آموزشهای علمی و عملی مرتبط با اجرای احکام قرار گیرند این آموزشها اختصاص به آموزشهای حقوقی ندارد بلکه آموزشهای روان شناسی و جامعه شناسی مرتبط هم از اهمیت بسزایی برخوردار است دیگر آنکه با توجه به اهمیت این مرحله از دادرسی تخصصی بودن امور اجرا و لزوم تشویق قضات با تجربه برای تصدی جایگاه قاضی اجرای احکام کیفری در نظر گرفتن نظام ترفیع و حقوق و مزایای مناسب ضرورت دارد بر این اساس پیشنهاد میگردد قانون گذار در اصلاحات احتمالی آتی قانون آیین دادرسی کیفری این امر را مورد نظر قرار دهد و یا در آیین نامه های مرتبط به این امر توجه شود و قضات اجرای احکام هم پایه رؤسای شعب کیفری و از حقوق و مزایای آنان برخوردار شوند.

اعطای اختیارات لازم به قاضی و نهاد اجرای احکام

آنچه میتواند قاضی اجرا را در رسیدن به اهدافش یاری رساند داشتن اختیارات قانونی و قضایی لازم به منظور فردی سازی کيفرها رعایت اصل تناسب چرم و مجازات و اصلاح و بازپروری مجرمان است بی شک بعد از صدور حکم قاضی اجرای احکام نزدیک ترین مقام قضایی به محکوم است و هموست که از نزدیک چگونگی اجرای مجازات، تأثیر آن بر محکوم و حالات رفتاری و روانی وی را درک میکند پس چه کسی بهتر از قاضی اجرا میتواند در مورد روند اجرای حکم و آینده محکوم تصمیم بگیرد؟ اما قاضی اجرا در ایران در هیچ کدام از نهادهای اصلاحی ارفاقی و بازپرورانه حق اقدام مستقل را ندارد بلکه در چنین اموری همچون استفاده از آزادی مشروط تعلیق اجرای مجازات و دیگر نهادهای تخفیفی و تشویقی وی فقط مقام پیشنهاد کننده را دارد و تصمیم نهایی با دادگاه صادر کننده حکم است. (جوانمرد، ۱۳۹۹: ۴۷) همچنین در ماده ۷۷ و در بحث از مجازاتهای جایگزین حبس به عنوان نتیجه میتوان گفت قاضی اجرا در ایران اختیار تغییر در آرا و تصمیمات دادگاه و در اصطلاح حی کلی تر تصمیم گیری قضایی راجع به مجازات را ندارد به عبارت بهتر قاضی اجرا در این امور فقط «قاضی پیشنهاد دهنده» است. البته قانون گذار استثنائاً در برخی از موارد امکان تصمیم گیری قضایی به قضات اجرای احکام را داده است. همانند آنکه اگر حین اجرای مجازات جرائم قابل گذشت، بزه دیده اعلام رضایت نماید قاضی اجرا خود نسبت به صدور قرار موقوفی اجرا اقدام خواهد نمود. در کنار قاضی اجراء نهاد دادگاه اجرای مجازاتها بر اساس درخواست محکوم دادستان شهرستان یا قاضی اجرای مجازات ها تعیین میشود همچنین قاضی اجرای مجازاتها در فرانسه میتواند در برخی موارد، یک کیفر جایگزین حبس را جانشین یک کیفر جایگزین دیگر سازد. (حیدرنژاد، ۱۳۹۸: ۵۲).

اما اگر کیفر صادره جزای نقدی یا جزای نقدی روزانه باشد، قاضی اجرای مجازاتها مداخله نمیکند لازم به ذکر است در حقوق فرانسه قاضی اجرای مجازات، اختیار رسیدگی ندارد بلکه شخص را به کیفر محکوم میکند ضمن آنکه او در اجرای مجازاتهای جنحه و جنایت نقش مهمی دارد اما در خصوص، خلاف نقش او بسیار اندک و استثنایی است.

امکان اعتراض به تصمیمات قاضی اجرای احکام

اندیشمندان حقوق کیفری پیرامون اهداف میانی و ضرورت اعتراض از آرا و تصمیمات کیفری برشمرده اند. این میانی و اهداف در مورد تصمیمات قاضی اجرای احکام کیفری و ضرورت دو درجه ای بودن تصمیمات قضایی وی نیز وجود دارد. میانی و اهداف مذکور شامل تضمین سلامت، قضایی احتمال وقوع اشتباه قضایی، حفظ نظم عمومی، تضمین حقوق و آزادیهای فردی و جوب رفع ظلم انتظارات جامعه و وجدان عمومی حق نظارت عمومی، جامعه پیشگیری از صدور تصمیمات به ناحق و ملاحظات حقوق بشری و بین المللی است که قابل تعمیم به مرحله اجرای احکام کیفری نیز هست. علی رغم میانی گفته شده قانون گذار ایران در مورد امکان اعتراض به تصمیمات قاضی اجرا و اشخاص دارای حق اعتراض ساکت است و این سکوت به معنای به رسمیت نشناختن این حق است. برای مثال اگر قاضی اجرا با پیشنهاد، تعلیق آزادی مشروط، آزادی تحت نظارت الکترونیک یا تغییر در کیفرهای جایگزین حبس محکوم مخالفت، نماید هر چند چنین تصمیمی ماهیت قضایی دارد، قطعی و غیر قابل اعتراض است. همچنین یکی از وظایف قاضی اجراء نظارت بر وضعیت جسمانی زندانیان است؛ زیرا آنان نیز از حق بر سلامت به عنوان یکی از حقوق شهروندی بهره مند هستند قانون گذار در ماده ۵۲۲ مدت معالجه جزء محکومیت وی محسوب می شود دیگر آنکه در مواردی که مطابق، مقررات اجرای رأی موقوف میشود مانند آنکه جرایم قابل گذشت بزه دیده اعلام رضایت کند قاضی اجرا خود اقدام به صدور قرار موقوفی اجرا مینماید چنان که وی حق صدور قرار تامین، کیفری تبدیل یا حتی تشدید آن برای دسترسی به محکوم علیه را دارد قاضی اجراء همچنین باید اقدامات لازم را در خصوص صدور حکم محکومیت در فرض تعدد یا تکرار جرم از سوی محکوم علیه انجام دهد یا چنانچه زندانی در طول مدت محکومیت مرتکب تخلف گردید اعمال تنبیهات پس از تصویب شورای انضباطی زندان با تأیید او امکان پذیر است ملاحظه میگردد که بعضی از این تصمیمات جنبه قضایی دارد ولی امکان اعتراض به آنها وجود ندارد. (مرادی، ۱۳۹۴: ۱۲۲).

علی الظاهر دلایلی برای توجیه این دیدگاه وجود دارد از جمله اینکه در ایران، فقط دادگاه صادر کننده رأی پس از قطعیت آن و در مرحله اجراء امکان تغییر و اصلاح رای صادره را دارد و چنین حقی به قاضی اجرا یا سایر نهادها داده نشده است؛ بنابراین میتوان گفت لزومی برای وجود حق اعتراض به تصمیمات قاضی اجرا وجود ندارد حال آنکه بسیاری از تصمیمات قاضی اجراء دارای جنبه قضایی است و هر چند به معنی دخالت مستقیم در رأی دادگاه نیست، همین تصمیمات میتواند محکوم را از نهادهای ارفاقی محروم یا برخوردار کند و یا حتی شیوه اجرای مجازات را تغییر دهد دلیل دیگر عدم امکان اعتراض به تصمیمات قاضی اجرا را میتوان در فقدان نهاد مستقل اجرای رای و مرجع عالی اجرای رأی نسبت به قاضی اجرا دانست. حال آنکه در کشور فرانسه پس از اصلاحات قانونی مصوب ۲۰۰۴ میلادی در قانون آیین دادرسی کیفری قاضی اجرای مجازات علاوه بر صلاحیتهای اداری دارای صلاحیتهای قضایی نیز شد. بر همین اساس، دادگاه اجرای مجازات به وجود آمد تصمیمات قاضی اجرای مجازات جنبه قضایی تری به خود گرفت و وی از حق تغییر و اصلاح مجازات آنها در راستای اصل فردی کردن برخوردار گردید در نهایت نیز تصمیمات او قابل تجدید نظرخواهی شد. (خاموشی، ۱۳۹۵: ۳۲).

همچنین طبق ماده ۷۱۲-۱۱ اصلاحی سال ۲۰۱۴ این قانون تصمیمات قاضی اجرا و دادگاه اجرای مجازات ها، با توجه به نوع قرار و تصمیم صادره ظرف مهلت ۲۴ ساعت یا ده روز از تاریخ ابلاغ، از سوی محکوم دادستان شهرستان و دادستان استان قابل اعتراض شناخته شده است.

نتیجه گیری و پیشنهادات

یکی از اصول دادرسی منصفانه حاکم بر مرحله اجرای احکام، کیفری، اصل قضایی کردن اجرای احکام است. قانون گذار ایران با تصویب قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، در پی تحقق بخشیدن به الزامات این اصل برآمده است. این تدابیر از طریق ایجاد قاضی اجرای احکام کیفری، اعطای استقلال نسبی به وی و همچنین اعطای اختیارات و صلاحیتهایی به او محقق گردیده است. به نظر میرسد جایگاه قاضی اجرا در ایران با آنچه مطلوب است، فاصله زیادی دارد؛ زیرا اولاً این قاضی از لحاظ قضایی زیر مجموعه مقامات دادسرا و تحت نظارت دادستان انجام وظیفه میکند که با اصل استقلال قضایی منافات دارد؛ ثانیاً قاضی اجرا در

هیچ کدام از نهادهای اصلاحی ارفاقی و بارپرورانه حق اقدام مستقل را ندارد بلکه در چنین اموری همچون استفاده از آزادی مشروط تعلیق اجرای مجازات جایگزینهای حبس و دیگر نهادهای تخفیفی و تشویقی وی فقط مقام پیشنهاد کننده را دارد و تصمیم نهایی با دادگاه صادر کننده حکم است. بنابراین قاضی اجرا در ایران اختیار تغییر در ارا و تصمیمات دادگاه و اصولاً تصمیم گیری قضایی راجع به مجازات را ندارد و فقط قاضی پیشنهاددهنده است و قاضی تصمیم گیرنده نیست؛ در مورد محدود اختیارات قاضی اجرا در زمینه های قضایی همچون حق پیشنهاد نهادهای ارفاقی یا مباحث مربوط به تنبیه و مرخصی زندانیان محکوم یا شاکی حق اعتراض ندارند که این امر نیز مغایر با اصل امکان تجدید نظرخواهی از تصمیمات قضایی قضات است. حال آنکه قاضی اجرا نزدیکترین شخص به محکوم و آگاه از وضعیت روتی و اجتماعی وی است که میتواند در راستای اصل فردی کردن، کیفرها نسبت به تغییر در محکومیت محکوم و استفاده از نهادهای اصلاحی ارفاقی اقدام نماید از این رو پیشنهاد میشود قانون گذار با تصویب قانون جامع اجرای احکام کیفری ضمن اعطای استقلال کامل قضایی به قاضی اجرا در تصمیم گیری های قضایی اش نسبت به واگذاری صلاحیت به وی در زمینه حق تغییر در مجازاتها و استفاده از نهادهای اصلاحی، ارفاقی و در مقابل همه تصمیم گیرهای قضایی وی را در مرجع بالاتر همچون دادگاه صادر کننده حکم و یا دادگاه اجرای مجازاتها قابل تجدید نظرخواهی اعلام نماید. ضمن آنکه با توجه به اهمیت اجرای احکام کیفری نگرانندگان معتقدند پیش بینی درس اجرای احکام کیفری به عنوان یکی از دروس اجباری دوره کارشناسی رشته حقوق ضرورت دارد.

ثالثاً الزامات اصل قضایی کردن اصل قضایی کردن اجرای آری، کیفری برای دادرسیهای کیفری الزاماتی را ایجاد می کند. این الزامات در واقع نتایج و بایسته های اصل مذکور محسوب میشوند انتصاب و انتخاب قاضی واجد شرایط برای اجرای احکام اعطای اختیارات لازم به او و نهاد اجرا و امکان اعتراض به تصمیمات وی مهمترین الزامات اصل قضایی کردن هستند که در ادامه مورد بررسی قرار می گیرند.

منابع

۱. ابراهیمی، محمود (۱۳۹۵). آشنایی با نظام های قضایی در حقوق تطبیقی عربستان تهران: مرکز انتشارات قوه قضاییه.
۲. آخوندی، محمود (۱۳۷۴). آیین دادرسی کیفری اجرای احکام کیفری جلد سوم چاپ، چهارم، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلام.
۳. آخوندی، محمود (۱۳۹۴). شناسایی آیین دادرسی کیفری اجرای احکام کیفری، جلد ۳، تهران نشر دورانیشان.
۴. آشوری، محمد و محمدرضا رحمت (۱۳۹۳). الگوی جرم شناسی کرامت مدار بازداشت موقت در آیین دادرسی کیفری» آموزه های حقوق کیفری بهار و تابستان، (۷).
۵. آقای جنت مکان، حسین (۱۳۹۲). حقوق کیفری عمومی کیفرشناسی، نو جلد سوم چاپ اول تهران انتشارات جنگل جاودانه.
۶. آقای جنت مکان، حسین (۱۳۹۴). حقوق کیفری عمومی دانش اجرای احکام کیفری جلد چهارم چاپ اول، تهران: انتشارات جنگل جاودانه.
۷. امیری، مهدی، گلدوزیان، احمد و سهراب ایرج صلاحی (۱۳۹۷). مطالعه تطبیقی جایگاه نهاد اجرای احکام کیفری ایران فرانسه و انگلستان فصلنامه مطالعات حقوق تطبیقی، (۲).
۸. جهانی، میلاد (۱۴۰۰). بررسی نقش و چالشهای حضور مشاوران و مددکاران اجتماعی در جریان دادرسی کیفری اطفال و نوجوانان (ب) مطالعه موردی شهرستان اردبیل نشریه حقوق و مطالعات سیاسی، پاییز، ۱ (۳۰).
۹. جوانمرد، بهروز (۱۳۹۵). آیین دادرسی کیفری جلد دوم چاپ سوم، تهران: جاودانه، جنگل.
۱۰. جوانمرد، بهروز (۱۳۹۹). اجرای احکام کیفری در نظام دادرسی ایران در پرتو ملاحظات حقوق بشری با تاکید بر اسناد بین المللی، نشریه قضاوت، (۷۵).
۱۱. حیدر نژاد، ولی الله و سید محمد مهدی غمامی (۱۳۹۸). مطالعه تطبیقی شرایط و فرایندهای انتخاب و انتصاب قضات در نظامهای حقوقی ایالت متحده آمریکا و فرانسه فصلنامه مطالعات حقوق تطبیقی، بهار و تابستان، ۱۰ (۱).

۱۲. حیدری، علی مراد (۱۳۹۴). چالش‌های سیاست کیفری ارفاقی قانون مجازات اسلامی در برابر جرایم سبک «حقوق اسلامی، تابستان، ۱۲ (۴۵): ۱۵۹-۱۸۵».
۱۳. خاموشی، سیدمهدی (۱۳۹۵). بررسی فقهی و حقوقی اصل قانونی بودن مجازات‌ها، تهران: نشر امیر کبیر.
۱۴. رستمی تبریزی، لمیاء (۱۴۰۲). روان شناسی، جنایی، چاپ دوم، تهران، انتشارات مجد.
۱۵. ساریخانی، عادل و عهدیه شیبانی تذرجی (۱۳۹۷). «نقش مددکاری اجتماعی در نظام کیفری ایران با تکیه بر قانون سال ۹۲ فصلنامه مطالعات حقوق، تابستان، (۲۴)، ۱۹۹-۲۱۰».
۱۶. سبزواری، سید عبد الاعلی (۱۴۱۳ ه. ق.). مذهب الأحکام فی بیان الحلال و الحرام جلد بیست و هشتم، چاپ چهارم، قم: مؤسسه المنار.
۱۷. قجاوند، کاظم (۱۳۸۹). مجازات‌های اجتماعی جایگزین حبس مجله اصلاح و تربیت، (۱۰۲).
۱۸. گلدوست جویباری، رجبعلی (۱۳۹۵). آیین دادرسی کیفری چاپ ششم، تهران: انتشارات جنگل.
۱۹. مؤذن زادگان، حسنعلی و بهزاد جهانی (۱۴۰۰). ساختار اجرای احکام کیفری ایران در پرتو اصل استقلال قضایی، پژوهش‌های حقوق جزا و جرم شناسی، ۹ (۱۸).
۲۰. نوبهار، رحیم (۱۳۸۰). «به سوی مجازات‌های هر چه انسانی تر». مجموعه مقالات همایش بین المللی حقوق بشر و گفتگوی تمدن‌ها. تهران: انتشارات دانشگاه مفید.
۲۱. نوبهار، رحیم (۱۳۸۹). اصل قانونی بودن مجازات‌ها تحلیل فقهی حق بر محاکمه عادلانه تهران: انتشارات شهر دانش.
۲۲. یحیی زاده پیرسرایی، حسین، قادری، صلاح الدین، غلامی، حسین و فاطمه حسینی (۱۴۰۱). چالش‌ها و فرصت‌های مداخله مددکاران اجتماعی در فرایند دادرسی نوجوانان بزهکار با تاکید بر دیدگاه برخی قضات فصلنامه علمی پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، تابستان، ۹ (۳۲): ۱۸۸-۱۴۳.